

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇPREPARATION OF FUTURE SPECIALISTS OF THE SOCIONOMIC SPHERE
FOR PROFESSIONAL INTERACTION

Розкрито особливості професійної діяльності представників соціономічної сфери. Розглянуто наукові підходи до визначення сутності понять «взаємодія», «полісуб'єктна взаємодія» та «професійна взаємодія». Визначено роль означених категорій у професійній діяльності представників соціономічної сфери. Подано результати анкетування студентів соціономічних спеціальностей. Окреслено шляхи підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери до професійної взаємодії під час навчання в закладах вищої освіти.

Ключові слова: взаємодія, полісуб'єктна взаємодія, професійна взаємодія, підготовка майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Раскрыты особенности профессиональной деятельности представителей социономической сферы. Рассмотрены научные подходы к определению сущности понятий «взаимодействие», «полисубъектное взаимодействие» и «профессиональное взаимодействие». Определена роль указанных категорий в профессиональной деятельности представителей социономической сферы. Поданы результаты анкетирова-

ния студентов социономических специальностей. Начертаны пути подготовки будущих специалистов социономической сферы к профессиональному взаимодействию во время обучения в заведениях высшего образования.

Ключевые слова: взаимодействие, полисубъектное взаимодействие, профессиональное взаимодействие, подготовка будущих специалистов социономической сферы.

The peculiarities of professional activity of representatives of the socionomic sphere are revealed. The scientific approaches to the definition of the essence of the concepts of "interaction", "polysubject interaction" and "professional interaction" are considered. The role of the specified categories in the professional activity of representatives of the socionomic sphere was determined. The results of the questioning of students of sociological specialties are presented. The ways of preparation of future experts of the socionomic sphere for professional interaction during training in higher education institutions are outlined.

Key words: interaction, polysubject interaction, professional interaction, preparation of future specialists of the socionomic sphere.

УДК 378:373.2

Панькевич О.О.,

здобувач кафедри педагогіки

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Складні політичні, соціально-економічні умови, що спостерігаються в Україні на сучасному етапі, зумовлюють підвищення вимог до підготовки фахівців соціономічної сфери, професійна діяльність яких пов'язана із взаємодією з іншою людиною чи соціальною групою. З огляду на це перед закладами вищої освіти постає завдання підготовки майбутніх фахівців, які володіють уміннями побудови професійної взаємодії, що можливо лише в тому разі, якщо студенти стають активними учасниками такої взаємодії під час навчання. Зазначене зумовлює необхідність оновлення освітнього процесу, визначення форм, методів і засобів, спрямованих на підготовку майбутніх фахівців соціономічної сфери до професійної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Студіювання наукового фонду щодо порушеної проблеми дало змогу дійти висновку, що питання професійної діяльності фахівців соціономічної сфери досліджували такі науковці, як В. Асєєв, О. Бондаренко, Ж. Вірна, О. Гомонюк, Є. Клімов, В. Кудрявцев, І. Мельничук, Н. Ничкало, Л. Онуфрієва, В. Поліщук, О. Саннікова, О. Сапогова, Н. Чепелева та інші. Різноманітні аспекти підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій у закладах вищої освіти розглядали І. Андреева, О. Біла, В. Бодров, Ю.Борець, В. Борисенко, Ю. Бреус, Л. Буркова, С. Гвозд'їй, М. Єрмола-

єва, В. Зарицька, М. Заброцький, А. Кальянов, О. Кононко, В. Корнешук, В. Міляєва, Л. Руденко, О. Тарновська, К. Ткаченко, О. Чуйко та інші вчені.

Значна увага приділяється й дослідженню сутності категорії «взаємодія», яка вченими трактується по-різному: як процес, за якого індивіди або групи в процесі комунікації своєю поведінкою впливають на інших індивідів або інші групи (Г. Осіпов, Б. Кедрів, Е. Евладова, Л. Логінова, Н. Михайлова, А. Радугін, Є. Рогов, С. Родіонова, Н. Якса); як дія, діяльність або система дій (Н. Лапіна, Є. Коржева, В. Семиченко, В. Шинкарук та інші).

Окремі аспекти підготовки майбутніх спеціалістів до професійної взаємодії висвітлено в наукових доробках В. Бикова, О. Велкової, Л. Долинської, С. Кожушко, Г. Костюка, В. Кручек, М. Сімкачевої, В. Семиченко, В. Сластьоніна та інших дослідників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених проблемі фахової підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери в закладах вищої освіти, питання підготовки студентів саме до професійної взаємодії в подальшій діяльності висвітлено недостатньо.

Мета статті полягає у розгляді наукових підходів до сутності понять «взаємодія», «полісуб'єктна взаємодія» та «професійна взаємодія», а також у визначенні шляхів підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери до професійної взаємодії під час навчання в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи соціономічні професії, Л. Буркова зазначає, що «це професії, які вирішують професійні завдання, пов'язані із соціальними стосунками в суспільстві, зміст яких зосереджено на їх розвитку, регуляції, дослідженні соціальних закономірностей і тенденцій, збереженні, трансформації історично визначених і прийнятих у суспільстві форм культури й традицій на всіх рівнях соціальної взаємодії: психолог, педагог, соціальний педагог, соціальний працівник, журналіст, політолог, соціолог, юридичні професії» [2, с. 72].

Для виокремлення соціономічних професій О. Корчова вводить поняття «соціономічна сфера», яке є важливим в аспекті започаткованого дослідження, потрактовуючи його взаємопов'язаний комплекс соціальних взаємодій, що реалізується через організацію, управління, дослідження та корекцію соціальних відносин на всіх суспільних рівнях. При цьому «спектр соціономічної сфери, – наголошує автор, – охоплює вирішення тактичних проблем, що пов'язані зі соціалізувальною діяльністю: теоретичним розробленням і практичним утіленням технологій урегулювання соціальних стосунків на різних рівнях соціальної взаємодії в умовах різних соціальних процесів» [5].

З огляду на те, що соціономічна сфера містить багато професій, у межах дослідження наша дослідницька увага була зосереджена на підготовці майбутніх фахівців таких спеціальностей, як 061 Журналістика, 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Незважаючи на те, що ці професії мають певні відмінності, спільним для них є те, що сферою професійної діяльності випускників означених спеціальностей є інформаційна діяльність, радіо, телебачення, громадські організації. Важливим є також те, що основними вміннями, якими повинні оволодіти майбутні фахівці, є не лише вміння здобуття, оброблення, аналізу й передання інформації, що, у свою чергу, зумовлює необхідність володіння комп'ютерною технікою й інформаційними комунікаціями, а насамперед вміння масового впливу на свідомість людей, уміння працювати в команді задля вирішення професійних завдань. Тобто можемо говорити, що професійна діяльність майбутніх фахівців соціономічної сфери вимагає опанування під час навчання вмінь і навичок професійної взаємодії. Розглянемо сутність означеного феномена крізь призму понять «взаємодія» та «суб'єкт-суб'єктна взаємодія».

У довідниковій літературі взаємодія тлумачиться як «філософська категорія, що відображає процеси взаємовпливу різних об'єктів, їхній взаємозв'язок, взаємозумовленість, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого» [11, с. 81]; як «процес безпосереднього або опо-

середкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їхню взаємну зумовленість і взаємозв'язок» [9, с. 45]. При цьому наголошується, що під час взаємодії «кожний з об'єктів діє (впливає) на інші об'єкти, приводячи до їх зміни, і водночас зазнає дії (впливу) з боку кожного з цих об'єктів, що, у свою чергу, зумовлює зміну його стану» [12, с. 11].

За визначенням В. Москаленко, взаємодія є «універсальною властивістю всього наявного світу речей і явищ в їх взаємній зміні, впливові одного на інші. У суспільстві взаємодія – це система зв'язків між індивідами, соціальними групами, сукупність усіх соціальних відносин» [7, с. 440].

Дещо по-іншому розглядає означене поняття Л. Орбан-Лембрик, потрактовуючи його як взаємозалежний обмін діями, організація людьми взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності. «Під час взаємодії, – наголошує науковець, – здійснюється обмін діями, унаслідок чого відбуваються взаємне регулювання, взаємоконтроль, взаємовплив, взаємодопомога. Це означає участь кожного учасника взаємодії у вирішенні спільного завдання з відповідним коригуванням своїх дій, урахуванням попереднього досвіду, активізацією власних здібностей і можливостей партнера [8, с. 216].

В аспекті дослідження будемо дотримуватися твердження Г. Микитюк, яка розглядає взаємодію як «своєрідне втілення зв'язків, взаємин між людьми, котрі, вирішуючи спільні завдання, доповнюють один одного і досягають успіху у вирішенні поставлених завдань». При цьому, як зауважує автор, «змін зазнають і суб'єкти, і ті об'єкти, на які спрямована взаємодія» [6, с. 23].

Зважаючи на те, що професійна діяльність фахівців соціономічної сфери передбачає вирішення професійних завдань зі значною кількістю суб'єктів діяльності (соціальні групи, громадські організації, об'єднання тощо), доцільно говорити про полісуб'єктну взаємодію, що передбачає надання індивідуальним і груповим суб'єктам максимальної свободи в діях, включення їх у вирішення важливих для самовизначення професійно-орієнтованих завдань і створення на цій підставі можливості для самореалізації в майбутній професійній діяльності. При цьому процес взаємодії, на думку науковців (Н. Капустина, П. Третьякова та Т. Шамової), спрямовується на реалізацію особистісних сенсів суб'єктів, їхній саморозвиток і самореалізацію, де взаємодія розуміється як складний багатофакторний процес, у якому відбувається взаємозумовлена зміна і взаємне збагачення сторін, що взаємодіють [13, с. 175].

Дещо інакше розглядає полісуб'єктну взаємодію В. Коваленко, наголошуючи на тому, що вона є процесом полілогічного обговорення проблем, взаємного впливу індивідуальних і групових

суб'єктів один на одного, обміну ідеями і цінностями, взаємодопомоги та сприяння один одному. Цей процес спрямований на самовизначення суб'єктів у спільній діяльності, на розвиток на цій підставі самих суб'єктів, на пошук оптимальних і суб'єктно-прийнятних рішень [4, с. 283].

Ми поділяємо думку Т. Казачкової, яка визначає полісуб'єктну взаємодію як таку форму взаємодії суб'єктів один з одним, що здатна забезпечити взаємну зумовленість й особливий тип спільності, а суб'єкти за таких умов взаємодії здатні виявляти активність, діяти, інтегруватися, готові до перетворення довколишнього світу і самих себе, функціонують як суб'єкт щодо процесу саморозвитку і в стосунках з іншими суб'єктами. Важливим в аспекті започаткованого дослідження є твердження науковця, що полісуб'єктна взаємодія забезпечує розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців і прояв креативності в ситуаціях невизначеності, розвиває їхню інтерпретаційну компетентність як уміння сприймати й аналізувати ситуацію з різних позицій, сприяє розвитку вмінь застосовувати полісуб'єктний підхід у своїй професійній діяльності [3, с. 52].

На нашу думку, полісуб'єктна взаємодія лежить в основі професійної взаємодії, що, у свою чергу, є передумовою успішної професійної діяльності фахівців соціономічної сфери, оскільки передбачає встановлення взаємовідносин у соціономічній сфері. Вона виявляється у формі спільної діяльності, спілкування й емоційного співпереживання. За визначенням С. Головіна, спільна діяльність як форма професійної взаємодії передбачає суб'єкт-суб'єктні відносини, істотними характеристиками яких є просторово-часова присутність учасників, їхній особистий контакт, наявність єдиної мети, розділення процесу діяльності між учасниками, розвиток міжіндивідуальних зв'язків [10].

Розглядаючи філософський, психологічний, соціологічний і педагогічний аспекти сутності категорії «професійна взаємодія», Н. Шигонська доходить висновку, що вона є «цілеспрямованим, соціально-зумовленим, динамічним процесом безпосереднього або опосередкованого одночасного впливу суб'єктів один на одного внаслідок виконання певної професійної діяльності за спрямовуючої ролі суб'єкта, що володіє сукупністю теоретичної та практичної підготовки, метою якого є реалізація змісту професійної діяльності одного і задоволення потреб іншого» [14, с. 163].

Дещо по-іншому розуміє професійну взаємодію Л. Велитченко, надаючи їй таке визначення – «це функціональна взаємодія, що має діловий характер і відрізняється від міжособистісної взаємодії. Вона сприяє досягненню індивідуальних цілей кожного та цілей спільної трудової діяльності за високого рівня усвідомленості та позитивного емоційного тла. Особливості професійної взаємо-

дії, на думку автора, полягають у тому, що партнер у професійній взаємодії завжди виступає як особистість, значуща для суб'єкта; учасникам взаємодії притаманне добре взаєморозуміння в питаннях справи; головним завданням професійної взаємодії є продуктивна співпраця [2, с. 72].

Отже, професійна взаємодія фахівців соціономічної сфери – це процес взаємодії суб'єктів професійної діяльності, який передбачає встановлення і підтримку контактів між її учасниками. Професійна взаємодія передбачає сприйняття й розуміння партнерів по діяльності, обмін професійною інформацією, взаємовплив і взаємодопомогу з метою вирішення професійних завдань.

Для з'ясування стану обізнаності майбутніх фахівців соціономічної сфери щодо сутності професійної взаємодії було проведено анкетування, в якому взяли участь 126 студентів гуманітарного факультету Одеського національного політехнічного університету. Наведемо результати відповідей студентів на запитання анкети.

Наприклад, відповідаючи на запитання «Як Ви розумієте поняття «професійна взаємодія»?», респонденти одностайно (100%) зазначили, що це є взаємодія людей, які працюють в одній професійній сфері. 35% студентів додали до цього, що, зважаючи на те, що професійна діяльність фахівців соціономічної сфери пов'язана з іншими людьми, то до кола професійної взаємодії треба зарахувати також тих людей, з якими працюють журналісти, рекламисти, менеджери та інші.

Інше запитання «На Вашу думку, які особливості має професійна взаємодія в соціономічній сфері?» викликало певні труднощі. Наприклад, 27 % майбутніх фахівців зазначили, що вони не замислювалися над цим питанням; на думку 38% студентів, професійна взаємодія представників соціономічної сфери досить складна, оскільки залежить від настрою не тільки самих фахівців, але й тих людей, з якими вони працюють, не завжди можна передбачити їхню реакцію, тому потрібно бути готовими до виникнення різноманітних нестандартних ситуацій і прийняття правильного рішення. 35% студентів не дали відповіді на це запитання.

Значно активніше респонденти відповіли на запитання «Якими якостями повинен володіти фахівець соціономічної сфери для здійснення професійної взаємодії?». Більшістю студентів (78 %) було виокремлено такі якості, як мовленнєва грамотність, комунікабельність, тактовність, приваблива зовнішність. 22 % додали до цих якостей ще й такі, як чесність і відповідальність. Натомість жодний із студентів не виділив таких умінь, без яких, на нашу думку, неможливо здійснити успішну професійну взаємодію, а саме – обізнаність із культурно-національними особливостями різних народів, уміння слухати, переконувати,

впливати на свідомість інших людей, регулювати власні емоції й розуміти емоції тих людей, з якими працюєш, рефлексивні вміння, володіння культурою віртуального спілкування тощо.

Тобто доходимо висновку, що загалом студенти досить поверхово обізнані із сутністю професійної взаємодії, що зумовлює необхідність цілеспрямованої їхньої підготовки до її здійснення в подальшій професійній діяльності під час навчання в закладах вищої освіти.

На нашу думку, формуванню вищезазначених якостей сприятиме застосування в освітньому процесі ЗВО інтерактивних методів навчання: дискусій, диспутів, дебатів для розвитку вмінь слухати, переконувати, відстоювати й аргументувати власну думку; індивідуальних творчих завдань і позааудиторних творчих заходів для розвитку креативності студентів; кейс-стаді, рольових і ділових ігор, квестів, що максимально наближені до професійних ситуацій, для набуття й розвитку вмінь і навичок особистісних і професійних якостей, необхідних для здійснення професійної взаємодії в подальшій професійній діяльності.

Висновки. Підсумовуючи, доходимо висновку, що вміння побудови конструктивної професійної взаємодії є важливим складником фахової підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери, сформованість яких сприятиме успішному виконанню професійних завдань у подальшій діяльності. З огляду на зазначене перспективою подальших наукових розвідок вважаємо розроблення експериментальної методики формування культури професійної взаємодії студентів під час навчання в закладах вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Буркова Л.В. Визначення класу соціономічних професій. Практична психологія та соціальна робота. 2010. № 7. С. 68–73.

2. Велитченко Л.К. Педагогічна взаємодія: теоретичні основи психологічного аналізу: монографія. Одеса: ПНЦ АПН України, 2005. 355 с.

3. Казачкова Т.Б. «...И нам любое дело по плечу»: учеб.-метод. пособие. Санкт-Петербург: «Школа-Эпиграф», 2010. 136 с.

4. Коваленко В.И. Полисубъектное управление развитием образовательной системы: (на материале вузов МВД России). Москва; Белгород: Изд-во БелГУ, 2004. 300 с.

5. Корцова О.М. Соціономічні професії крізь проекцію мовної комунікації. URL: <http://shag.com.ua/download/socionomiczni-profesiyi-krize-proekciyu-movnoyi-komunikaciyi-u.doc>.

6. Микитюк Г.Ю. Взаємини викладачів зі студентами як чинник становлення особистості майбутнього фахівця: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07. Київ, 2003. 202 с.

7. Москаленко В.В. Соціальна психологія: підручник. 2-е вид., перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 688 с.

8. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: посібник. Київ: «Академвидав», 2003. 446 с.

9. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / Під керівництвом В.Б. Шапаря. Х.: «Прапор», 2009. 672 с.

10. Словарь психолога-практика / Сост. С.Ю. Головин. Минск: Харвест, 1998. 551. с. URL: https://www.e-reading.by/chapter.php/15324/5/Golovin_-_Slovar%27_prakticheskogo_psihologa.html.

11. Философский энциклопедический словарь. М.: «Сов. энциклопедия», 1983. 840 с.

12. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. 2-е вид. Київ, 1986. 796 с.

13. Шамова Т.И., Третьяков П.И., Капустин Н.П. Управление образовательными системами: учеб. пособие / Под ред. Т.И. Шаповой. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. 320 с.

14. Шигонська Н.В. Філософський, психологічний, соціологічний та педагогічний аспекти сутності категорії «професійна взаємодія». Вісник Житомирського державного університету. Вип. 42. Педагогічні науки. 2008. С. 160–164.